THE ISRAELITE PRESS The only Jewish Newspaper in Western Canada.

דאס אידישע וואָרט

Office and Place of Business: Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave., E.
Published daily except Saturday and Sunday

ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA.

Subscription: $6.00 per year.
Established 1910 Phones: 55 409—52 213
WINNIPEG — MANITOBA

אונזער הילף דער פוילישער רעגירונג

מר. זוואלסקי, דער פוילישער קאָנסול דאָ אין שטאָט האָט זיך זיכער געפילט אין א פארלעגנהייט ווען ער האָט געדייענט אין די פוילישע צייטונגען וואָס ער קריגט זיינען די אנטי־אידישע עקסצעסן ביי אים אין לאנד. מיר זיינען אונטערן איינדרוק, אז מר. זוואלסקי, ווי א פוילישער פארשטייער וואָס האָט א צאָל יאָרן פארבראכט אין דער דינסט פון זיין רעגירונג אין אייסלאנד, ווייס גאנץ גוט וויפל אזעלכע אויסברוכן שאדן זיין לאנד, אין זיי א גוטן פאטריאָט קריינקען זיי דערפאר אים זייער שטארק.

און דערווייסנדיק זיך וועגן דעם גוואלדיקן רושם וואָס די דאָזיקע אויסברוכן אין פוילן האָבן געמאכט איף דער היגער אידישער באפעלקערונג, האָט ער זיך געאיילט צו קומען פערזענלאך אין רעדאקציע פון "דאָס אידישע וואָרט". צו באראטן די היגע אידישע געזעלשאפטלאכע מיינונג מיט דער דערקלערונג אז די פוילישע רעגירונג טוט אלץ און וועט ווייטער טאָן נאָר זי איז בכח. — אין זי איז זיכער א שטארקע רעגירונג, — אונטערצודריקן די אומרוען קענען די אידן אין צו באשיצן די אידישע באפעלקערונג.

מיר שעצן געוויס זייער היך די העפלאכקייט פון דעם פוילישן קאָנסול און זיינע גוטע אבזיכטן. צו אינזער גרויסן באדויערן אָבער איז אים ניט געלונגען אויבערצוצייגן אונז, אז דער רעגירונג האָט דערגרייכט דעם מאקסימום פון אירע מעגלאכקייטן אין באוואָרענען און אונטערדריקן די אנטי־אידישע אויסברוכן, אָדער אז די אידישע מאכט־פאָרעסטן זיינען נים בארעכטיקט, איף וויפל ס'איז שייך דער רעגירונג, אָדער דעם פוילישן פאלק בכלל.

פאר אונז אלעמען איז קלאָר, — און מיר האָבן עס באטאָנט ביי מער ווי איין געלעגנהייט, — אז די איצטיקע פוילישע רעגירונג וויל ניט קיין אידישע פאָגראָמען ביי זיך. זי האָט גארנישט ניט צו טאָן מיט דער ארגאניזאציע ווען דאָס אידישע אויסברוכן, און זי איז פארארבעטן זיי אונטערצוזעהן, אדרבא, גיבט פון אלץ זיינען די אויסברוכן געצילט קעגן דער רעגירונג זעלבסט. — דאָס וויל אירע פאָליטישע קעגנער, די נאציאָנאל־דעמאָקראטן, אויף אזא אופן אונ־טערגראָבן איר עקזיסטענץ.

די געשיכטע איז אזא: די רעגירונג איז דורך די עקסצעסן אונטער־געשטעלט געווארן אין אזא לאגע, אז אָדער זי מוז פארמאכן אירע אויגן אויף זיי, וואָס וועט מיינען א דעמאָנסטראציע פון איר שוואכ־קייט אין לאנד גופא און א פארלוסט פון פרעסטיזש אין אויסלאנד; אָדער זי מוז אויסראָטן די עקסצעסן מיט אן אייזערנער האנט, אין דאן קריגט זי דעם מיטול פון "א אידישער רעגירונג" וואָס קאָן פון די נא־ציאָנאל־דעמאָקראטן אויסגענוצט ווערן ווי א קאָמפּס־מיטל קעגן איר.

און אונזער איינדרוק איז, אז די נאציאָנאל דעמאָקראטן איז טאקע געלונגען אוועקצושטעלן די רעגירונג אין א פארלעגנהייט, אין־נים קעגן־קוקט אויף אירע אנגאנץ שארפע ווערטער, איז עס אָבער נים דער־גאנגען צו קיין שארפע מעשים.

די רעגירונג איז פארגאנצווארטלאך, אין אונזערע אויגן, פאר דעם, וואָס זי האָט לכתחילה דערלאָזן צו די העצעס, וועלכע האָבן צום סוף געפירט צו עקסצעסן, — פון קעגנערע צו בעגעגנונג, אין וואָס די "שטרייענע מיטלען" וואָס זי האָט אנגענומען זיינען נים געווען צייטמעסיק און נים אזוי שטרייענג, ווי די וואָס זי וואָלט אנגענומען קעגן קאָמוניסטן, למשל.

די רעגירונג איז אויך שולדיק אין דעם, וואָס זי האָט דירעקט, און אומדירעקט מיט איר פאסיוויטעט, דערפירט די אידישע באפעלקע־רונג צו אן אומבאשרייבלאכן עקאָנאָמישן חורבן, — א זאך וואָס האָט באזונדערס באטאָנט געוואָרן אין אלע אונזערע פראָטעסטן פארזאמלונ־גען איבערן לאנד. זי טוט פאקטיש גארנישט איצט אויך צו מאכן א סוף צו דער גיפטיקער באיקאָט הצעצ, ווען זי דריקט זיך אויס אפילו אין דערקלערונג אז די פוילישע רעגירונג טוט אלץ אין אריינלאָזן אין זיי קיין קונים, — פארפולקאָמענדיק אזוי דעם עקאָנאָ־מישן חורבן פון דער אידישער באפעלקערונג.

פארשטייען מיר גאנץ גוט די שוועריקייטן פון דער רעגירונג: זי ווייס גוט, אז יעדע אקציע לטובת דער אידישער באפעלקערונג וועט באגעגנט ווערן מיט אירע קעגנערן צו באקעמפן זי. אין ס'איז אונזער איינדרוק, אז די רעגירונג איז דערפאר אזוי גלייכגילטיק צו די אידישע אינטערעסן אין לאנד און איז אזוי אומאנטשלאָסן איר קאמף קעגן דעם ברוטאלן, פיזישן אנטיסעמיטיזם.

אָבער מיר שטעען זיך גלייכצייטיק פאר, אז די רעגירונג דארף פארשטיין אין וועלכע אומגליק פוילן ווערט אריינגעצויגן מיטן עקאָ־נאָמישן חורבן פון איר דריי־מיליאָניקער אידישער באפעלקערונג און מיט דער פיזישער אויסראטונגס קאמפאניע קעגן איר. זי איז בלויז גע־צוואונגען צו רעכענען זיך מיט דעם. אז אירע קעגנער זאָלן ניט באנוצן וועלכע ס'איז פון אירע פארזוכן לטובת דער אידישער באפעלקערונג קעגן איר.

א נאציאָנאל־דעמאָקראטישע צייטונג אין וואַרשע האָט אנומלט גערשריבן, אז פוילן האָט מער ניט וואָס צו רעכענען זיך מיט דער אויס־לענדישער געזעלשאפטלאכער מיינונג. אמעריקע האָט געגונען אירע צרות פון ארבעסקאזיקייט ביי זיך אין לאנד, און דאָס זעלבע מיט ענגלאנד און א. וו. — אין פוילן ליגט זיי ניט אין זיינען. דערמיט האָט די וואַרשע צייטונג אויסגעדריקט אין אן אויפריכטיגן אופן דעם געדאנק, אז אין אלע אנדערע לענדער, אויסגענומען פוילן, ווערט אויפגעהויבן אן אויפגעבראכטער אויסרוף אין דער אויסלענדישער פרעסע אין דער פארטיידיגונג פון פוילן. אין דעם פרט שטייט עס באזונדערס שלעכט אין געוויסע וועגן. בערשט קריגט פון מערב, וועלכע זע־ען פאר זייערע אויגן ניט אמאָל א אידישע צייטונג־ריפס אויס אין דער פרעסע, ווען אלע זעלבן אין געשטאנען אין אן אנדערע בלעטער די אומאָ־פאנאנדע ווערט, פאר וועלכע כער עס פארדערט זיך בלויז א מיני־מאלער טייל פון דעם אויבן דערמאנ־טן סכום. די צושטעלונג אין די הייר ווער קאן געשעען דורך אידישע יונגע פארבאנדן.

דאס גאנצע אידנטום זאָל מיטהעל־פען ביי דעם ווערק, וועלכעס זאָל וועד־רן א וועדק פארן גאנצן אידנטום, אלע פארטייען אין ריכטונגען מוזן מיטארבעטן; יעדע פארטיי מעג וויי־טער אנווענדן אירע ביזאנטיקע אפ־מוזן ארויס אין אלע שפראכן פון יע־דער דער נייער זאך. אויך די דאטע מוז געזאמלט ווערן דורך א ברייטער אקציע. עס וועט נויטיק זיין די באר־נוצונג פון ארכיוון פון די קהלות און פון דער "אינטא", ווי אויך געוויסע ארכיוון פון עמטער, כדי פעסטשטעלן די ארויטרינען און אזוי ארום קומען צו א פולן סך הכל פון די אידישע אויפטוואונגען. דאס פאלקס לעקסיקאָן דארף זיין גאנץ געגען אין זיינע דא־טן און באשרייבונגען, כדי פארמיידן הכחשות בנוגע דער אפשטאמונג פון אייגענע פערזענלאכקייטן. אבער אויך כדי ענטליקיק דורך די פילע פאקטן מאכן אן עק צו די פארלומ־דונגען (בלבולים) וועגן דער כלומרש־טער אידישער אינפארמאציע.

דאס אידנטום, וועלכעס פלעגט אויך פארמיטלען אין קולטורעלער באציאונג, ווערט אפט דורך שלעכט־ווייליקע און ניט אינפארמירטע קריי־זען אוועקגעשטעלט בל ו י ז אלס קולטור מעקלער אין פארמיטלער. אבער באמת זיינען די אידן דיי באר־גרינדער פון פילע וויסנשאפטן, מעג למשל זיך אנקוקן אחוץ די אויבן־דערמאנטע קולטורפיאָנערן, אויף אט די "פארמיטלער": אלבערט איינ־שטיין, דוד שווארץ (דער דערפינדער פון שטארן לופטשיף־סיסטעם אלא צעפעלין) וויטער די באנרינדער פון פאלגנדע וויסנשאפטן: פסיכאָאנאלי־זע (זיגמונד פרויד) פעלקער־פסיכאָלא־גיע (לאצארוס און שטיינטהאל), א־גיע קרימינאל פסיכאָלאגיע (לאמ־ברא־זאָ), די פארלייכטונג מערבערן פארשונג (בעבנפיי); מען זאָל נעמען אין באטראכט די גרויסע מחנה פון נאבל פרייז־טרעגער (מעריינינער, כע־מיקער, פייזיקער און א. וו.) — א מענגע אנדערע פון דעם פארט פרייז וואָס איז ניט קיין "פארמיט־לער"־קאמיסיאָ, נאר ספעציעל פאר שאפערישע נייסטער — דאָס וועט מען אויסגעפונען, אז דאָס אידנטום האָט צווישן אלע נאציעס די גרעסטע צאָל פון נאבל־פרייז־טרעגער.

אבער עס לוינט זיך א בטראכטונג אויך איבער עטלאכע ווירקלאכע "פארמיטלער": געגרב בראנדעס האָט אנטדעקט טאלאנטן און האָט פארמיר־טעלט פאר די אייראָפייער די נאדדי־שע דיכטער; שוין זיין בלעגענדיקער סטיל אלס מייסטער פון ליטעראר־היסטאָרישע טעמעס באוויזיט, אז ער איז אליין געווען א גרויסער דיכ־טער; און דאָן: איז די אנטדעקונג פון טאלאנטן פון ליטטיק שיינענדיג, אבער פון קיינעם ניט באמערקטע שטערן, ניט דער באוויז פון באנגע־דיגטן בליק? יאָזעף יאָאחים, וועמעס הונדערט יאָריקער יובילעאוס עס איז ניט לאנג געפייערט געווארן, איז צווי־שען אנדערש אלס ווירטואָ אויף גע־וועזן א פארמיטלער, אבער די "וויאָלין־שולע" וואָס ער האָט ארויסגעגעבן, גענייסט וועלכע באר־מיטקייט, ווייטער: דער טעאטער בינע אמאָ בראהם און סערמאָן, ווערפר אויף פארמיטלער? דערצו נאך פאלגנדע: די באנייער פון דיינהארט, די אומשטערבלאכע שור־שפילער פארנאי, צעאָן, דייוויזאָן, דע־סואר, ערנסט דויטש, פרידמאן, זאָ־נענטאל; עליזאבעט בערגער, שרה בערנהארדט, הלוי, מענדעלזאָן, בער־טאלד, מייערבער (זיינע אויפטואונגען א אין מוזיקאלישע דראמעס זיינען וועגד פונקט אין דער קאמפּאזיציע קונסט), רובינשטיין, אָפענבאך אדער בלידנדע קינסטלער סקוריפטארן: אנ־טאקאלסקי, בערנשטאם, באקסט, יאָ־זעף איזראעלס, מאקס ליבערמאן? א און א מענגע אנדערע פון דעם פארט פעסטונג ארויס געמאכט וועלן דער לער"־קאמיסיאָ, נאר ספעציעל פאר לאכע קולטור וועלט טראגט אנטקעגן דעם גרויסן כבוד?!

דאס זיינען ניט געווען קיין פאר־מיטלער, נאר שלוחים צווישן דער דערהויבענער וועלט פון גייסט און פון די פאלקסמאסן! וואס אידן קאנען אויפטאָן, ווען זיי זיינען פריי פון קייטן, האט באוויזן דאס אינטאליענ־שע אידנטום, ציילדניק פארן וועלט קריג בסך הכל עפעס מער פון דריי־סיק טויזנט נפשות מיט אן אימפּאָ־זאנטער צאָל פון שטאאטסמענער, נאָ־ציאָנאל עקאָנאָמען, דיפּלאָמאטן און העכער דרייסיק אוניווערסיטעט פראָ־פעסאָרן, אלזאָ אויף יעדע טויזנט, אידן איין אוניווערסיטעט פראָפעסאָר, אנטקעגן פילע מלוכות, וואו מען גע־פינט אויף טויזנט מענשן אפילו ניט איין סטודענט. מען מוז דאָ דאָס גאנצן אידנטום ברייגנען צום פולן באר־וואוסטזיין זיינע גוואלדיקע אויפטר־אונגען "פאר דער מעגשהייט, פאר נאָכוואקסנדיקע טאלאנטן, וועלכע פע־לען אינם אידנטום ניט, זאָל דאס אי־דישע גייסט טעמפּל! וואס ווייסט ער היינט פון אירן און וואס וועלט ער דאָ זיך דערוואוסט? אידישע גייסטיקע אוצרות זיינען על פי רוב אזוי צו זאָגן פוגל פריי; ענצי־קלאָפּעדיעס פארשווינען אפט ביי באר־רימטע אידן דאָס אידישע אומאנטשלאָס־פלאָן.

אטאנאסיאס האָט מיט מ־נעקוקט אויף זיי.

— פייגלינגן, — האָט ל־צארנדיק, — ווען איר זייט אזוי אומרעכט דאן פארעכנט־פארטיידיק זיך, אבער בוי־קעפ אין קינדערשער שרעק.

— רעדט, ווארום איז דאָ פארגעמומען?

קיינער האָט ניט פון וואאנט־צו עטפערן. די רואיק ענקוקן איינער אויס־אבער קיינער האָט ניט געע־מוט צו זאָגן.

— זייט איר שטום געווארן?

האָט דער קאפיטאן נעדנט־נאָר וואָס האָט איר געשאָ־הויף אויף מיט אמאָל האָט־פינקלט.

— מודעט, — האָט ל־איינגעם פון די באנדיט, — וואָס דאָ איז פארגעקומען.

דער באנדיט, וועלכער־שיצט איז ציטערנדיק צו־פון דעם קאפיטאן, — וואָס איר־ווארטן אין דעם פיינטלא־ריקגעקערט פון א קאמף א־עפעאר? — האָט ער ענדלי־נעריט, — ווי האָט איר זי־אויף חיות, אויפפירן ווי ווילדע חיות, — צייט וואָס אייער קאפיטאן־קאמעראד האָט געקעמפט אויף לעבן און טויט?

— ווי לייכט האָט דאס מיליטער געקאָנט הערן אייר־שרייען און אויסגעפינען וואָ־פינט זיך.

— קאמעראד, זייט איר־ניק? האָט איר נאָר קיין ר־ניט.

די מענער האָבן ניט געו־ערע אויגן אויפצוהויבן. אין שטילקייט האָט געהערשט פלאָן.

אטאנאסיאס האָט מיט מ־נעקוקט אויף זיי.

— פייגלינגן, — האָט ל־צארנדיק, — ווען איר זייט אזוי אומרעכט דאן אין אמרעכט־אויף אין קינדערשער שרע